

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню сучасного стану ринку страхування життя в Україні. Висвітлено основні складові, що формують структуру ринку страхування життя, фактори, що чинять вплив на розвиток цієї галузі: аналіз основних показників, що свідчать про діяльність ринку страхування життя, як-от обсяги страхових премій та виплат, зміни страхових резервів. Також особливу увагу приділено саме проблемам та чинникам, що гальмують розвиток ринку страхування життя в Україні. Надано практичні рекомендації для вирішення актуальних проблем.

Ключові слова: страхування життя; ринок страхування життя; страхові премії; страхові компанії; обсяг активів; платоспроможність страхових компаній.

Постановка проблеми. Головною функцією страхування життя є захист фізичних осіб від ймовірних збитків у разі настання страхових подій, які пов'язані із їх майновими інтересами, а також життям та смертю особи. Але в умовах сьогодення страхові компанії підпадають під потенційний негативний вплив ризиків, які можуть загрожувати їх платоспроможності та мають негативні наслідки для споживачів послуг страхування життя. Впевненість споживачів у надійності страхових компаній є однією із фундаментальних засад розвитку страхового ринку. Сучасний ринок страхування життя в Україні недостатньо розвинений та відіграє незначну роль, проте має значний потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження ринку страхування життя України, визначення основних потенційних загроз та тенденцій розвитку, зробили такі вітчизняні науковці: В. Д. Базилевич, Є. А. Поліщук, В. В. Маюрченко, С. П. Летняк, Ф. О. Журавка, Н. О. Небаба, О. Д. Стешенко, В. О. Гамора, Т. В. Татаріна, С. С. Осадець.

Варто зазначити, що у сучасній літературі більша частина праць присвячена дослідженню страхового ринку загалом, а конкретно галузь страхування життя та її проблеми досліджені недостатньо.

Постановка завдання та мети. Вважаємо необхідним провести подальше дослідження вітчизняного ринку страхування життя, основних чинників, пов'язаних із його функціонуванням, висвітлити коло проблем, котрі стримують його розвиток, виявити потенційні негативні фактори та визначити шляхи ефективного функціонування ринку страхування життя в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день, розвиток ринку страхування життя стримує ряд факторів, зокрема у низки страхових компаній наявні проблеми з платоспроможністю та ліквідністю, немає чіткої бізнес-моделі, рівень управління ризиками та корпоративного управління є низьким. Усе це робить ринок непрозорим та неконкурентним. Досвід 2013–2018 років свідчить про вихід зі страхового ринку України великих страхових зокрема AEGON, AXA, SEB, AIG і HDI, що був спричинений недобросовісною конкуренцією на ринку зокрема [3].

Системні проблеми на ринку страхування в Україні є наслідком неналежного правового регулювання, а також недосконалої регуляторної політики та браку належного нагляду за її реалізацією.

Розглянемо такий показник, як обсяг валових страхових премій компаній страхування життя. На рис. 1 показано зміни кількості страхових компаній та розмірів страхових премій за період 2018–2021 років.

Причинами, що призвели до зменшення кількості страхових компаній, стали не тільки економічна та політична нестабільність в Україні, а й негативний вплив коронакризи на усі сфери діяльності. До негативних наслідків кількісного скорочення страховиків можна віднести надмірну монополізацію ринку страхування, що висвітлено у табл. 1. Особливо це стосується компаній зі страхування життя, оскільки їх кількість завжди була малою, і скорочення їх числа є більш помітним та відчутним для всього фінансового сектору.

Рис. 1. Динаміка зміни кількості страхових компаній та надходжень валових премій в Україні за період 2019–2021 р.

Джерело: побудовано за даними НБУ

Таблиця 1

Концентрація страхового ринку за 1 квартал 2020 року

Перші (Тор)	страхування «Life»		страхування «non-Life»		
	Надходження премій (млн грн)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн грн)	Частка на ринку, %	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховальників
Тор 3	712,1	56,8	1750,4	17,0	0
Тор 10	1206,0	96,2	4098,0	39,8	1
Тор 15	1253,0	100,0	5271,8	51,2	3
Тор 30	-	-	7859,5	76,3	8
Тор 50	-	-	9247,5	89,8	8
Тор 100	-	-	10174,8	98,8	9
Тор 150	-	-	10290,4	99,9	11
Всього по ринку	1253,2	100,0	10295,6	100,0	13

Джерело: [1]

У вище наведеній таблиці чітко прослідковується, що рівень концентрації ринку страхування життя набагато вищий ніж концентрація страхування «non-life», і частка компаній Тор 3

становить 56,8%, а загалом весь обсяг ринку займають компанії рейтингу Top 15.

Варто дослідити обсяги надходжень страхового ринку життя в Україні. Розглянемо обсяг надходжень валових страхових премій та виплат, зображених на рисунку 2.

Рис. 2. Обсяг надходжень валових страхових премій та виплат при страхуванні життя за перший квартал періоду 2018–2021 років
Джерело: побудовано за даними НБУ

У першому кварталі 2019 року виплати зі страхування життя склали 146,2 млн грн, що на 41,8% менше ніж за аналогічний період 2018 року. У першому кварталі 2020 року виплати зі страхування життя склали 146 млн грн, що на 0,1% менше ніж за аналогічний період 2019 року. А у 2021 році розмір страхових виплат зі страхування життя становив 153,7 млн грн, що перевищує відповідний обсяг попереднього року на 5,3%, або 7,7 млн грн.

У першому кварталі 2019 року валові страхові премії, зі страхування життя становили 1 021,4 млн грн, і цей показник перевищує результат аналогічного періоду попереднього 2018 року на 23,6% (I квартал 2018 року – 826,4 млн грн) [7].

У першому кварталі 2020 року валові страхові премії, зі страхування життя становили 1 253,2 млн грн, що на 22,7% більше за результат аналогічного періоду 2019 року.

Структура валових надходжень страхових премій (у I кварталі 2019 року виглядає так: 974,6 млн грн (або 95,4%) отримано від фізичних осіб; 46,8 млн грн (або 4,6%) – від юридичних осіб. Станом

на 30 червня 2019 року цей показник був таким: 2010,0 млн грн (або 96,1%) отримано від фізичних осіб; 80,7 млн грн (або 3,9%) – від юридичних осіб.

Загальна структура доходів страхових премій у I кварталі 2020 року: 1,190 млрд грн (або 95,0%) отримано від фізичних осіб, 63,2 млн грн (або 5,0%) – від юридичних осіб. У I кварталі 2020 року набір зріс на 11,8%, або 543 326 (4 588 294 на 31 березня 2019 року, 5 131 620 на 31 березня 2020 року). У I кварталі 2020 року кількість застрахованих осіб становила 1 443 750 осіб, що на 387 579 більше порівняно з аналогічним періодом 2019 року (1 056 171 особа в I кварталі 2019 року);

- у 2019 році кількість укладених договорів страхування життя зросла на 111,5 тис. шт. (до 239,2 тис. шт.) порівняно з відповідним показником на кінець I кварталу 2018 року;

- у 2020 році кількість укладених договорів страхування життя зросла на 49,1 тис. шт. (до 288,3 тис. шт.) порівняно з відповідним показником на кінець I кварталу 2019 року [5].

Пропонуємо проаналізувати структуру валових страхових премій та валових страхових виплат страхуванні життя за I квартал 2020 року, представлену на рис. 3–4.

Рис. 3. Структура валових страхових премій із страхування життя станом на 31.03.2020 (млн грн)

Джерело: побудовано за даними НБУ

Структуру валових страхових премій зі страхування життя у I кварталі 2020 року можна описати співвідношенням – 6,67%, або 83,6 млн грн, виплат за договорами страхування життя на випадок

смерті; 55,23%, або 692,2 млн грн, становили виплати за іншими договорами накопичувального страхування; 36,75%, або 460,5 млн грн, – виплати за іншими договорами страхування життя; найменшу частку склали виплати за договорами страхування життя, де передбачено досягнення застрахованою особою пенсійного віку, що становили лише 1,35%, або 16,9 млн грн.

Рис. 4. Структура валових страхових виплат із страхування життя станом на 31.03.2020 (млн грн)

Джерело: побудовано за даними НБУ

Структуру валових страхових виплат зі страхування життя у першому кварталі 2020 року можна описати співвідношенням – 83,63%, або 122,1 млн грн, становить частка за договорами накопичувального страхування; 14,73%, або 21,5 млн грн, – обсяг валових страхових виплат за іншими договорами страхування життя, лише 1,37%, або 2,0 млн грн, складає обсяг виплат за договорами страхування життя на випадок смерті, та мізерну частку, із тенденцією до зниження, а саме 0,27%, або 0,4 млн грн, займають страхові виплати за договорами страхування життя, де передбачено досягнення застрахованою особою пенсійного віку, оскільки в Україні низький рівень страхової культури населення та нестача вільних коштів у громадян, які не мають можливості забезпечити собі гідний пенсійний вік [4].

Зміна резервів зі страхування життя (табл. 2) станом на 31 березня 2019 року становила 228,6 млн грн. Основну частину зміни резервів зі страхування життя склали інші накопичені договори страхування – 169,1 млн грн. Зміна резервів зі страхування

життя станом на 31 березня 2020 року становила 879,7 млн грн, її основну частину склали інші накопичені договори страхування, або 879,7 млн грн. Водночас за іншими договорами страхування життя зміна резервів зі страхування життя була від'ємною на рівні -52,8 млн грн.

Таблиця 2

Зміна резервів страхування життя за 1 кв. 2019–2020 рр.

Показники	І кв. 2019 р.	І кв. 2020 р.	Темпи приросту
	млн грн		2020/2019 рр.
Величина зміни резервів із страхування життя, у тому числі, яка відповідає:	228,6	851,0	272,3
інвестиційним доходам, що застосовуються для розрахунку страхових тарифів	64,4	75,1	16,6
індексації розмірів страхових сум та (або) страхових виплат за офіційним індексом інфляції	27,8	20,5	-26,3
частині інвестиційного доходу від розміщення коштів резервів страхування життя, що лишилась після передбачених статтею 9 Закону «Про страхування»	112,4	167,7	49,2
загальному обсягу збільшення розмірів страхових сум та (або) страхових виплат, які визначено за іншими фінансовими результатами діяльності згідно з договорами страхування, що передбачають участь страхувальника інвестиційному доході страховика	7,7	23,6	206,5
величині зміни розмірів страхових сум та страхових виплат за договорами страхування, грошові зобов'язання за якими визначено у вільноконвертованій валюті	-23,2	108,3	-566,8

Джерело: [2]

У I кварталі 2020 року 6 компаній зі страхування життя зафіксували від'ємне значення резервів зі страхування життя на загальну суму 7,9 млн грн через дострокове розірвання договорів страхування (загальна вартість від 7 страхових компаній у I кварталі

2019 року склала значну суму 25,4 млн грн). Приріст резервів зі страхування життя склав 858,9 млн грн. Три компанії зі страхування життя заявили про найбільше збільшення резервів зі страхування життя (понад 100 млн грн) – до 306,2 млн грн та 204,6 млн грн та 154,3 млн грн (35,7%, 23,8% та 18,0% від загального збільшення резерву відповідно).

Сучасний ринок страхування життя постійно розвивається, але залишається багато питань, які потребують вирішення. Пріоритетні внутрішні та зовнішні проблеми, що гальмують розвиток ринку а страхування життя: недосконалість законодавства, відсутність належного нагляду та контролю за діяльністю та ринковою поведінкою страхових компаній та посередників призвели до накопичення системних проблем, які потребують термінового вирішення. У сукупності всі вони призводять до низького рівня довіри до компаній страхування життя та перешкоджають їх належному розвитку.

Крім того, низька платоспроможність і недостатня кількість якісних ліквідних активів для здійснення потенційних платежів створюють проблеми з ліквідністю. Така ситуація спонукає страховиків знижувати виплати. Водночас регулятори не мають інформації про потенційні платежі та терміни погашення активів, тому не можуть оцінити розриви ліквідності [8].

Сьогодні діяльність компаній, що пропонують послуги зі страхування життя, спрямована на залучення клієнтів за договорами короткострокового страхування. Відсутність продуктів, які залучають довгострокові ресурси, не дозволяє бізнесу розвиватися та стати більш стійким.

У сучасних умовах відсутній ефективний механізм контролю за належним розкриттям структури власності страхових компаній, відсутні належні стандарти та вимоги до довіри до бізнесу власників страхових компаній та тих, хто виконує ключові функції, а також структурований підхід до корпоративного управління та внутрішнього контролю.

В Україні відсутній механізм захисту страхових виплат за договорами довгострокового страхування життя, що є однією з причин непопулярності цього виду страхування. Нинішній процес відмови не захищає належним чином права споживачів страхових послуг. Він дуже наполегливий і через свою недосконалість часто дозволяє недобросовісним страховикам піти з ринку, не виконуючи своїх зобов'язань за договором страхування.

Низький попит на страхові послуги в Україні в основному зумовлений такими факторами:

- недовіра до непрозорого страхового ринку та всієї фінансової системи;
- відсутність ефективної системи захисту прав споживачів страхових послуг;
- фінансова неграмотність населення;
- низька платоспроможність населення;
- неринкова поведінка страхових компаній із споживачами;
- низька кваліфікація страхових посередників.

Висновки. Важливість страхування життя зумовлює необхідність модернізації цієї сфери та визначення перспектив розвитку. Зростанню ефективності його функціонування в нашій державі сприятиме: запровадження системи гарантування страхових виплат за договорами страхування життя; створення галузевої організації зі страхування життя; оптимізація податкового законодавства, зокрема запровадження податкових пільг, що стимулюватимуть страхувальників купувати поліси страхування життя; удосконалення підходів до державного регулювання та нагляду за капіталом страховиків та його структурою; оптимізація структури розподілу коштів, накопичених страховиками; впровадження нових страхових продуктів, прогресивних методів управління ризиками; підвищення кваліфікації працівників страхових компаній тощо.

1. Журавка Ф. О. Проблемні аспекти сталого розвитку вітчизняного ринку страхування життя в умовах глобалізації. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2019/3.pdf (дата звернення: 30.04.2022).
2. НБУ Біла книга «Страхування 2020» URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (дата звернення: 30.04.2022).
3. Приступа Л. А., Смалюк Т. І., Совяк І. Е. Страхування життя: сучасні тенденції та перспективи розвитку в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 7. С. 230–234.
4. Летняк С. П. Стан і перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Економіка* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2019. № 12(40). С. 119–123.
5. Страхування життя. Офіційний сайт страхової компанії «ІНГО Україна». URL: <http://ingo.kiev.ua/ua/strakhovanie-zhizni.html> (дата звернення: 15.04.2022).
6. Чвертко Л. А. Пріоритети та передумови розвитку страхування життя в Україні. *Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії* : тези III Міжнар. наук.-практ. Конференції : у 3 ч. (м. Київ, 21–22 берез., 2018 р.). Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. Ч. 3. С. 193–197.
7. Адамович В. В., Васильчишин О. С. Проблеми розвитку страхування життя як соціально значимого виду страхування. URL: <http://forinsurer.com/public/02/11/23/118> (дата звернення: 15.04.2022).
8. Татаріна Т. В. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/7858/1/21.pdf> (дата звернення: 15.04.2022).

REFERENCES:

1. Zhuravka F. O. Problemni aspekty staloho rozvytku vitchyznianoho rynku strakhuvannia zhyttia v umovakh hlobalizatsii. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2019/3.pdf (data zvernennia: 30.04.2022).
2. NBU Bila knyha «Strakhuvannia 2020» URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (data zvernennia: 30.04.2022).
3. Prystupa L. A., Smaliuk T. I., Soviak I. E. Strakhuvannia zhyttia: suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2016. Vyp. 7. S. 230–234.
4. Letniak S. P. Stan i perspektyvy rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Ser. *Ekonomika* : naukovyi zhurnal. Ostroh : Vyd-vo NaUOA, berezen 2019. № 12(40). S. 119–123.
5. Strakhuvannia zhyttia. Ofitsiyni sait strakhovoi kompanii «INHO Ukraina». URL: <http://ingo.kiev.ua/ua/strakhovanie-zhizni.html> (data zvernennia: 15.04.2022).
6. Chvertko L. A. Priorityty ta peredumovy rozvytku strakhuvannia zhyttia v Ukraini. *Ekonomika i kultura Ukrainy v svitovykh hlobalizatsiinykh protsesakh: pozytsionuvannia i realii* : tezy III Mizhnar. nauk.-prakt. Konferentsii : u 3 ch. (m. Kyiv, 21–22 berez., 2018 r.). Kyiv : Vyd. tsentr KNUKiM, 2018. Ch. 3. S. 193–197.
7. Adamovych V. V., Vasylchyshyn O. S. Problemy rozvytku strakhuvannia zhyttia yak sotsialno znachymoho vydu strakhuvannia. URL: <http://forinsurer.com/public/02/11/23/118> (data zvernennia: 15.04.2022).
8. Tatarina T. V. Rynok strakhuvannia zhyttia v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/7858/1/21.pdf> (data zvernennia: 15.04.2022).

Koty O. V. [1; ORCID ID 0000-0002-2749-4472],

Senior Lecturer,

Klymiuk Y. Y. [1; ORCID ID: 0000-0002-2871-0317],

Senior Student

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

PROBLEMS OF LIFE INSURANCE DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the current state of the life insurance market in Ukraine. It highlights the main components that shape the structure of the life insurance market, the factors influencing the development of this industry, analyzes the main indicators based on statistical data of the National Bank of Ukraine, indicating the activity of the life insurance market, such as insurance premiums and payments, changes in insurance reserves, number of insurance companies, structure of insurance benefits by type of insurance, volume of assets of life insurance companies, and their solvency. Also, special attention is paid to the problems and factors that hinder the development of the life insurance market in Ukraine. These problems are mainly related to the imperfect legal framework, the level of financial literacy of society, burdensome tax

legislation, unfair competition and corruption in the market, lack of an effective system of protection of insurance consumers, low qualifications of insurance intermediaries, lack of proper supervision and control over activities and market behavior of insurance companies and intermediaries have led to the accumulation of systemic problems that need to be addressed urgently. Practical recommendations for solving current problems are given, in particular: introduction of a system of guaranteeing insurance payments under life insurance contracts; creation of a branch organization for life insurance; optimization of tax legislation, in particular the introduction of tax benefits that will encourage policyholders to buy life insurance policies; improving approaches to state regulation and supervision of insurers' capital and its structure; optimization of the structure of distribution of funds accumulated by insurers; introduction of new insurance products, advanced methods of risk management; advanced training of employees of insurance companies, etc.

Keywords: life insurance; life insurance market; insurance premiums; insurance companies; volume of assets; solvency of insurance companies.

Отримано: 01 травня 2022 р.
Прорецензовано: 06 травня 2022 р.
Прийнято до друку: 24 червня 2022 р.